

סיכום ומהלך השיעור

השיחה: חלק כא שיחה א לפרשת בשלח.

הערה למוסר השיעור: מהשבוע, יהי' בדף זה סימון כזה ◀ ליד המקורות הנמצאים בנספח "צורת הדף". נספח זה כולל מקורות מובחרים מהשיחה ב"צורת הדף", ומיועד בעיקר לקהל למדני - כהשלמה לדף ה"מקורות" הרגיל. הנספח יהי' באתר השיחה בעיון מיום שלישי ואילך.

הקדמה: בפרשתנו מסופר, איך שאחרי קריעת ים סוף, אחרי שהמצריים נבלעו בתוך הים ובני ישראל ניצולו, הסוסים של המצריים שהכילו הרבה כסף וזהב של המצריים עלו ליבשה, ובני ישראל התחילו לאסוף הכספים האלה. ואז, משה רבינו צווה על בני ישראל, "בעל כרחם", לעזוב את הזירה ולהתקדם מיד לקראת הר סיני לקבלת התורה. כמובן, שמיד כשלומדים זה, עולה בדעתנו, הנה, בני ישראל רצים שוב אחר הממון... אלא שכפי שנלמד היום, זה הרבה יותר עמוק מזה... על הדרך, נלמד הרבה הוראות בעבודת ה', הנוגעות לחיינו הפרטיים והכלליים.

מקור 1: בפרשתנו, אחרי קריעת ים סוף, ושירת בני ישראל שלאחריה, נאמר "וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת-יִשְׂרָאֵל מִיַּם-סוּף", ופירש רש"י: "הִסְיַען בְּעַל כְּרַחֲם¹, שְׁעָטְרוּ מִצְרַיִם אֶת סוּסֵיהֶם בְּתַשְׁבִּיטֵי זָהָב וְכֶסֶף וְאֲבָנִים טוֹבוֹת, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל מוֹצְאִין אוֹתָם בָּיָם. וְגִדּוּלָה הִיְתָה בְּזַת הַיָּם מִבְּזַת מִצְרַיִם... לְפִיכָּה הוֹצְרָךְ לְהִסְיַען בְּעַל כְּרַחֲם".

מקור 2: לכאורה קשה: הרי ידוע שבשעת קרי"ס התגלה הקב"ה בגילוי עצום כפי שלא היה מעולם, וכפירוש רש"י על הפסוק "זֶה אֱלֹהֵי" ש"בְּכַבּוּדוֹ נִגְלָה עֲלֵיהֶם וְהָיוּ מִרְאִין אוֹתוֹ בְּאֶצְבַּע - רָאָתָה שְׁפָחָה עַל הַיָּם מֵה שְׁלֹא רָאוּ נְבִיאִים". וא"כ, האם אחרי כל גילויים אלה, היו עדיין בני"ש שקועים בריצה אל הכסף?!

ועוד: הרי ידוע פירוש הר"ן שבני ישראל עצמם היו משתוקקים לקבלת התורה בהר סיני, ועד שספרו כא"א לעצמו את 50 הימים עד למתן תורה². וא"כ, אחרי השתוקקות כה גדולה, ברור שהיו רצים לקבל התורה, ולא את הכסף... ועפ"ז, מוכרחים לומר שאי-רצונם לעזוב את ביזת הים לא נבעה מהחשיבות שייחסו לכסף ולזהב כשלעצמם, אלא מפני מחשבתם שלקחת ביזת הים היא רצון ה'³, וכדלקמן.

מקור 3: הביאור הזה, ע"פ ההלכה: בפרשת בא למדנו שהקב"ה צווה למשה רבינו "דַּבֵּר-נָא, בְּאָזְנֵי הָעָם; וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ, וְאָשָׁה מֵאֵת רְעוּתָהּ, כְּלִי-כֶסֶף, וְכִלְיֵי זָהָב". ציווי זה היה במסגרת ההבטחה לאברהם אבינו בברית בית הבתרים שאמנם בני ישראל יהיו בגלות מצרים אבל "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"⁴. ציווי זה הלך כ"כ רחוק עד שהקב"ה צווה בפרשת שמות ש"וּנְצַלְתֶּם אֶת-מִצְרַיִם", שלא ישאירו שם שום דבר!⁵ בני ישראל היו חייבים בכך. ולכן, כאשר ראו ישראל בים-סוף, שעדיין נשארו אצל המצרים כסף וזהב⁶, שעדיין לא לקחו אותם, הם היו חייבים להתעסק בביזת הים, עקב הציווי "וּנְצַלְתֶּם אֶת מִצְרַיִם". אמנם, נגרם משום כך עיכוב בהליכתם למתן תורה, אך הרי על הליכתם מיד לקבל את התורה - לא נצטוו, ולכן חשבו שעליהם להתעסק כעת בלקיחת ביזת הים הנשארת.

מקור 4: אך תשובה זו אינה מספקת. שהרי אם משה רבינו צווה על ישראל להתרחק מים-סוף, מובן, שהיה ברור להם שדבריו של משה הם לפי ציווי ה' - ואם כן, היה להם לציית מיד! ולמה הוצרך משה להסיע אותם בעל כרחן?! והביאור בזה: ישנו דין ◀ בשולחן ערוך ש"היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו". ועפ"ז, בני ישראל חשבו שמצוות "וּנְצַלְתֶּם אֶת מִצְרַיִם" היא בגדר מצווה עוברת (שלא יוכלו לעשות אח"ז), הדוחה אפילו מצוות תלמוד (וקבלת ה) תורה, ו"אם לא עכשיו - אימתי?". אלא, שמציווי משה שעליהם לנסוע, היתה הוכחה שרצון ה' אז, היה אחרת מההלכה הרגילה. רצון הקב"ה במקרה זה היה, שהציווי "וּנְצַלְתֶּם אֶת מִצְרַיִם" יידחה, למרות היותו מצוה עוברת. אלא שבכל זאת, היה זה "בעל כרחם", משום שלפי הבנתם וידיעתם בתורה, צריך היה, בהתאם להלכה, להשלים תחילה את ביזת הים ולא לבטל את הציווי "וּנְצַלְתֶּם אֶת מִצְרַיִם"⁷.

¹ שפתי חכמים: "דאם לא כן וַיִּסַּע מֹשֶׁה למה לי? הרי תמיד היו נוסעים על פי הגבורה!". וגם: לשון וַיִּסַּע משמע שלא רק נסע איתם אלא הִסְיַע אותם.
² ספרו ספירה מאחור - 47-48-49-50 וכו'. (כמו שהילדים סופרים הימים לקראת החופש הגדול...). זהו אחד מהטעמים לספירת העומר, כדי להיזכר בהשתוקקות בני ישראל לקבלת התורה.

³ וזה קשור גם לפירוש אחר על "בעל כרחם" המובא ◀ בצרור המור פרשת בשלח (הובא בהערה 12 בשיחה): "...ובמדרש הנעלם אמרו כי לא היה זה בסיבת ביזת הים ולא בסיבה אחרת. אלא לפי שישאל הַשִּׁיגוּ מַעֲלָה וְהַשְּׁגָה גְדוּלָה בְּרֵאִיִּת הַשְּׂכִינָה. כאומרים זה אלי ואנוהו עד שנהנו כולם מזיוו. ואכלו משולחנם לחם אבירים. והתנבאו נבואות גדולות עתידות. עד שלזה הטעם לא היו רוצים ליסע משם. לראות ולהשיג השגה יותר שלימה". מסביר הרבי שזה קשור גם לפירוש שלנו, היינו, שמכיון שהיה להם גילוי כה חזק, לכן, גילוי זה זִירַת אותם לקיים העניין הרוחני בעסק ביזת הים.

⁴ גמרא ברכות ט, א: "דבר נא באזני העם וגו' - אמרי דבי רבי ינאי: אין נא אלא לשון בקשה, אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה: בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל; בבקשה מכם, שאלו מצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק; ועבדום וענו אתם - קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול - לא קיים בהם. אמרו לו: ולואי שנצא בעצמנו. משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים, והיו אומרים לו בני אדם: מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה, ואומר להם: בבקשה מכם, הוציאוני היום ואיני מבקש כלום".
ובכל זאת הקב"ה התעקש שייקחו את כל הכספים, וכדלקמן בפנים.

⁵ ◀ ברכות ט, ב: "וינצלו את מצרים. אמר רבי אמי: מלמד שעשאוהו כמצודה שאין בה דגן. וריש לקיש אמר: עשאוהו כמצולה שאין בה דגים".

⁶ שפתי חכמים (מציווי בהערה 18 בשיחה): "ואם תאמר והא כתיב וינצלו את מצרים ופירש"י שעשאוהו כמצולה שאין בה דגים. וי"ל דהכא מיירי במטמוניות שהיו להם". היינו שהיה להם כספים במחבואות, כספים אותם לא נתנו לבני ישראל כשיצאו ממצרים.

מקור 5: לכאורה, למה היה כ"כ חשוב להקב"ה שיצאו עם כ"כ הרבה כספים ועד שעיכב הקב"ה את הגאולה בגלל זה?⁴ והביאור בזה: בקשת הקב"ה היתה בהתאם לכמה דברים: דבר ראשון: בהתאם להוראה ולמצות לא תעשה של "בל תשחית"⁸, ו"התורה חסה על ממונו של ישראל"⁹. ועוד זאת: על ידי כך שהכסף והזהב עברו לרשות ישראל, התעלו ניצוצות הקדושה שהיו טמונים בהם - מערות הארץ, מצרים, אל רשות בני ישראל, לקדושה, ועי"ז עושים לו ית' דירה בתחתונים.

מקור 6: ועפ"ז יובן למה בני" התאמצו כ"כ בביזת הים: גילוי השכינה שבקריעת ים סוף חיזקה את התלהבותם בעבודה של לקיחת ביזת הים עד לאופן של "בכל מאדך". כפי שרואים, שכאשר יהודי יודע וחש שהקב"ה "מביט עליו" בקיימו מצוה, הוא מקיים אותה בכל לבבו נפשו ומאודו, עד אשר לא נותר בו כוח ופרט כלשהו שאינו שקוע בקיום המצוה. אלא, שבסופו של דבר, משה רבינו הסיע אותם "בעל כרחו", ואין הפירוש שלא רצו לשמוע, אלא שזה היה נגד הבנתם, הם לא הבינו למה לא נותנים להם לסיים את העבודה! אבל, אחרי שמשה רבינו ציווה ללכת, הם צייתו מתוך קבלת עול לרצון ה', ועשו זאת בשמחה ובטוב לבב.

וזאת מכיון, שאחרי שהקב"ה ציווה ללכת עתה למתן תורה, הם ידעו (למרות שלא הבינו), שהסתיים כעת זמן קיום המצוה של "ונצלתם את מצרים". וממילא לא תיגרם שום התעלות רוחנית אם ימשיכו לעסוק בביזת הים¹⁰.

מקור 7: הוראה ראשונה בעבודת ה': כאשר יהודי עסוק בענין מסויים של עבודת ה', עליו להשקיע עצמו בכך עם כל חיותו ובכל כוחותיו, עד שהמעבר מעבודה זו לאחרת הוא "בעל כרחו". הוא פשוט לא רוצה לעזוב משרתו, זהו כל תמצית חייו! אך, כאשר מקבלים ציווי מהקב"ה, או מאתפשוטת דמשה שבכל דור, שיש להפסיק עבודה זו ולבצע עבודה אחרת, נדרשים מהיהודי דבר והיפוכו: מצד אחד יש לו תחושה של "בעל כרחו" מכיון שלא רוצה להפסיק עבודתו ושליחותו הראשונה, מצד שני - "בעל כרחך אתה חיי": צריך לעבוד על עצמו, "בעל כרחו", שיתחיל לחיות בעבודה החדשה.

מקור 8: הוראה שניה: ליושבי אהל: עליהם להיות שקועים לגמרי בלימוד התורה. אך, כאשר עליהם להתנתק מלימוד התורה ולעסוק בהצלת נפשות, בהפצת התורה והיהדות, עליהם לעשות זאת בשמחה ובחיות, ועד שאיתא «בגמרא "כל האומר אין לי תורה, אפילו תורה אין לו!" לבעלי עסק: חובתם לקבוע עתים לתורה אינה צריכה להיות קביעות רק בזמן, אלא גם באופן של קביעות בנפש, שבזמנים אלו הם שקועים לגמרי בלימוד התורה בדיוק כמי ש"תורתו אומנתו".

מקור 9: הוראה שלישית: אם בדברים גשמיים בני ישראל היו שקועים לברר ניצוצות הקדושה, עד הניצוץ האחרון, ק"ו שיש להשקיע כך לקירוב יהודים לתומ"צ, עד היהודי האחרון!

וגם אם כבר קירב יהודים רבים ליהדות, ורוצה לנוח כבר ולעסוק בעבודה המתאימה יותר לדעתו, עליו לדעת שאם נותר יהודי אחד שביכולתו להגיע אליו, והוא לא קרבו - אסור לו לסור מעבודה זו (כל עוד לא קיבל הציווי מאתפשוטת דמשה שיש להפסיק עבודה זה...). ובמיוחד לגבי יהודים, שאיתא «בגמרא שכל יהודי הוא "עולם מלא"! ונשאר הרבה עולמות (!) לקרב להקב"ה, ומ"בירור" זה יהיו פירות ופירי פירות עד סוף העולם¹¹, ועי"ז נזכה לביאת משיח צדקנו - נאו!

הקשר לקטע הקהל: בשיחת ש"פ בשלח, י"א שבט תשמ"ח, הסביר הרבי שבקריאת הפרשיות ד"הקהל" ע"י המלך - שהוא "שליח להשמיע דברי הא-ל": כל ישראל שוים, מ"חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה", עד ל"מי שאינו יכול לשמוע, שאינו מבין לשון הקודש". הקשר למה שלמדנו בשיחה, הוא בזה שכולם שוים לפני משה רבינו (שהי' גם מלך), וגם אם לא מבינים למה הוא מצווה עלינו להחליף עבודה, יש להקשיב לו, ולעשות זה בשמחה ובטוב לבב!

⁷ באות ד' בשיחה, הרבי מסביר שעפ"ז יובן גם למה בני ישראל התלהבו כ"כ מהכסף, הרי היה להם כבר הרבה כספים ("אין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים"), ובכלל, התכוונו ללכת למדבר שם כסף לא מועיל... ומהמדבר, התכוונו, לפי התוכנית, להכנס ישר לארץ ישראל עם משה רבינו, ואז, היתה זו הגאולה הנצחית... וא"כ למה צריכים כ"כ הרבה כסף? וע"פ הנ"ל מובן, שבני ישראל רצו לקחת כסף זה במסגרת ציווי הקב"ה "ונצלתם מצרים" עד הסוף, גם אם לא צריכים הכסף...

⁸ שולחן ערוך אדה"ז חושן משפט הלכות שמירת גוף ונפש ובל תשחית: "כשם שצריך להזהר בגופו שלא לאבדו ולא לקלקלו ולא להזיקו כך צריך להזהר במאודו שלא לאבדו ולא לקלקלו ולא להזיקו וכל המשבר כלים או קורע בגדים או הורס בנין או סותם מעין או מאבד מאכלות או משקין או ממאסם (או זורק מעות לאיבוד) וכן המקלקל שאר כל דבר הראוי ליהנות בו בני אדם עובר בלא תעשה שנאמר לא תשחית את עצה וגו' (ואם הזהירה תורה על של נכרים שנלחמים עמהם קל וחומר לשל ישראל או אפילו משל הפקר). ואפילו כוונתו כדי להראות כעס וחימה להטיל אימה על בני ביתו שאינן נוהגין כשורה".

בעיקרון, הפסוק "בל תשחית" מדבר על תכסיסי מלחמה. אחת מטכניקות המלחמה היתה להשחית עצי מאכל בעיר האויב כדי להוריד את מורל האויב, ואז להכניעו בקלות. התורה אוסרת א"ז עליו, מכיון שאסור להשחית "סתם" אילן מאכל, גם אם זה במסגרת מלחמה. ק"ו ש"סתם" להשחית ולבזבז ללא טעם - אסור.

⁹ גמרא ראש השנה כז, א: ובעתעניות: [החצוצרה בה השתמשו היתה...] פיו מצופה כסף. מאי שנא התם [בשופר לראש השנה של הבית המקדש שהי' ד' דהב, ומאי שנא הכא דכסף? ... ואיבעית אימא: התורה חסה על ממונו של ישראל. - התם נמי [בשופר של הבית המקדש] נעביד דכסף! - אפילו הכי, כבוד יום טוב עדיף.

¹⁰ כמו שלא יועיל לאכול מצה אחרי שנגמר חג הפסח וכו'. יש מצוות להם קבע הקב"ה זמן, ואחרי הזמן הזה, אין בהם כבר כח המצווה.

¹¹ סיכום ההוראות: (1) שתהי' חיות גם בעבודה החדשה ("בעל כרחך אתה חיי"). (2) המעבר לעבודה אחרת (יושב אוהל לעבור לעולם, ובעל עסק לעבור ללימוד התורה), צריך להיות בחיות ובשמחה (כמו שזה הי' עיקר עבודתו). (3) לחפש כל יהודי, כל עוד הרבי לא ציווה להפסיק... שיחה זו מבוססת על התועודות אחש"פ תשל"ד, ושם תמצאו את ג' ההוראות בסגנון יותר עבודה כו'. (ההנחה נמצאת במדור הוספות).